

СУБ'ЄКТИВНО-ЦІННІСНИЙ ВИМІР ПРОЦЕСУ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДІ ДО СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті здійснюється спроба дослідити можливості інтеграції молоді до сучасного українського суспільства з урахуванням суб'єктивно-ціннісного виміру соціальної структури, який є домінуючим із точки зору процесу соціальної інтеграції в умовах сучасності, вивчити установки молодих людей на ефективне включення, практики досягнення бажаної статусної позиції, готовності до самостійного пошуку рішення власних проблем як вираження їхньої суб'єктивності.

Ключові слова: інтеграція, суб'єктивність, сприйняття життєвих шансів, активність життєвої позиції, планування майбутнього.

В статье предпринимается попытка исследовать возможности интеграции молодежи в современное украинское общество с учетом субъективно-ценностного измерения социальной структуры, которое является доминирующим с точки зрения процесса социальной интеграции в условиях современности, изучить установки молодых людей на эффективное включение, практики достижения желаемой статусной позиции, готовности к самостоятельному поиску решения собственных проблем как выражение их субъективности.

Ключевые слова: интеграция, субъектность, восприятие жизненных шансов, активность жизненной позиции, планирование будущего.

The paper attempts to explore the possibility of integration of young people in contemporary Ukrainian society, taking into account the subjective-value dimension of the social structure, which is dominant in terms of the process of social integration in the conditions of modernity, to explore attitudes of young people on the effective inclusion of practice to achieve the desired status position, ready for independent search for solutions to its own problems as an expression of their subjectivity.

Key words: integration, subjectivity, perception of life chances, active life, planning for the future.

Вступ. Стабільність і розвиток українського суспільства визначається значною мірою тим, наскільки активно та успішно молодь включається в суспільний простір, що є надзвичайно гетерогенним та стратифікованим. Протиріччя та різномірні тенденції, що існують сьогодні, зумовлюють необхідність пошуку нових підходів щодо аналізу процесу включення молоді до суспільства. Відомо, що в роботах багатьох авторів (Ю. Зубок, В. Чупрова, Ю. Вишневського, Л. Гусякової, І. Кона, Л. Сокурняської, Б. Ананьєва, І. Антонович, В. Лукова та ін.) наголошувалося на тому, що молодь є не тільки об'єктом виховання, а й суб'єктом діяльності, а сама суб'єктивність молоді виражається у її здатності до самореалізації в результаті власної свідомої, раціональної активності на рівні повсякденності. У сучасній соціологічній науці зростає інтерес до проблем соціального конструювання соціального простору індивіда, його взаємодії з іншими, мотиваційних структур поведінки, стратегій і соціальних практик суб'єктів, життєвого світу й життєвого простору.

Теорії соціальних практик П. Бурдьє та структурації Е. Гідденса, що були розроблені в рамках структурно-діяльнісного підходу, намагаються пояснити взаємозв'язок соціальних структур і соціальних агентів. Представники цього підходу вважають, що люди, перебуваючи в соціальному просторі й володіючи ансамблем капіталів, або ресурсів (економічним, соціальним, культурним і символічним), прагнуть зайняти бажану статусну позицію в соціальній структурі суспільства [1, с. 2]. На думку Л. Іоніна, успішні біографії в будь-якому суспільстві є культурними взірцями і слугують засобом культурної і соціальної інтеграції [3, с. 210]. Відповідно до цієї моделі, успішна інтеграція визначається співвідношенням індивідуальних здібностей молодих людей і можливостей подолання зовнішніх негативних факторів (наявності ресурсів). У повсякденній свідомості молоді людини інтеграція виражається в прагненні досягти бажаної статусної позиції, тобто успіху в житті. При цьому важливими є належність особистості до певного соціального класу, професійної, вікової, сімейної групи, доступ до ресурсів, переваги, якими володіє індивід, його

особистісні якості, диспозиції, інтереси, цілі тощо. Досягнення бажаного результату приносить задоволення і є стимулом для подальшого підвищення свого статусу. Проте в умовах соціальної невизначеності виникають суперечності з приводу запитів і очікувань, прав і обов'язків, інтересів і можливостей їх реалізації. Нереалізованість життєвих планів призводить до розчарування і пошуку інших шляхів життєвої самореалізації, а також позначається на соціальному самопочутті молодих індивідів.

Тому метою статті є вивчення установок молодих людей на ефективне включення до суспільства, практик досягнення бажаної статусної позиції, готовності до самостійного пошуку рішення власних проблем як вираження їх суб'єктності. Для аналізу процесів конструювання інтеграційних практик у сучасному соціокультурному контексті у 2011 рр. було проведено емпіричне соціологічне дослідження «Чинники, стан і перспективи соціальної інтеграції молоді (на прикладі Дніпропетровського регіону)», об'єктом якого виступила молодь у віці від 16 до 35

років, що навчається та працює, зайнята в різних секторах економіки і репрезентує різні верстви сучасного українського суспільства (n = 470).

Серед суб'єктивних факторів конструювання інтеграційних стратегій було виокремлено сприйняття життєвих шансів, потреби в їхньому розширенні; активності життєвої позиції, задоволеність життям, можливість планувати своє майбутнє; використання нових структурних можливостей; соціального самопочуття.

При дослідженні ціннісних переваг як умови реалізації ресурсів було виявлено, що молодіжна свідомість характеризується світоглядним, ціннісним плюралізмом. Для молоді показником успіху є саме матеріальна й статусна ознака, а засоби, якими цього можна досягти, не мають особливого значення. В ієрархії цінностей традиційні, зокрема сім'я, культура поведінки, корисні зв'язки, чесність, принциповість, співіснують із типовими для сучасної свідомості цінностями: професійність, гроші, підприємливість, індивідуалізм (табл. 1).

Таблиця 1

Ціннісна система молоді (у % від загальної кількості опитаних)*

Цінності	Ранг
Працьовитість	4
Гроші, матеріальні блага	2
Корисні зв'язки	7
Професійність, майстерність	3
Сім'я	1
Уміння спілкуватися, культура поведінки	5
Чесність, принциповість	9
Фізична сила	12
Особиста індивідуальність	6
Віра в Бога	10
Чіткі життєві цілі	11

* За даними авторського соціологічного дослідження (Дніпропетровський регіон, 2011 р., n = 470)

Далі ми звернулися до аналізу настроїв молоді як суб'єктивної детермінанти її конструювання інтеграційних практик і одночасно як показника задоволеності тим статусом, що вже досягнуто. Він істотно визначає стратегічні установки особистості, відповідність її вчинків життєвій ситуації. Найбільш активною виявилася молодь до дев'ятнадцяти років (55 %), яка знаходиться лише в стадії формування життєвих планів, оптимістичнішою – молодь старшої вікової групи (32 %), яка є найбільш сформованою

особистісно (табл. 2). У цьому випадку вік виступає чинником рівня соціальної компетентності як умови нормативної реалізації індивідуальних можливостей; це показник міри адаптованості і самореалізації. Тривожність найбільш є характерною для 20-24-річної молоді (17 %), соціальний і професійний статус яких тільки формується, а, як показало дослідження, їхня інтеграція в економічну сферу суспільства є дуже нестійкою. Настрій жінок (10 %) також є більш тривожним, ніж настроїв чоловіків (8 %).

Таблиця 2

Оцінка молоддю свого настрою залежно від віку (у % по кожній групі)*

Оцінка настрою	до 19 років	20-24 роки	25-29 років	30-34 роки
Активність та задоволення	55	24	12	11
Пасивність, песимізм	5	5	0	15
Оптимізм та впевненість	15	29	47	32
Байдужість	20	19	35	21
Тривога	0	17	6	5
Гнів	5	2	0	16

* За даними авторського соціологічного дослідження (Дніпропетровський регіон, 2011 р., n = 470)

У цілому суб'єктивна оцінка молодими людьми свого настрою, який є найбільш властивим для них у теперішній час, виявилася досить високою, що певною мірою є свідченням посилення адаптаційних процесів у молодіжній свідомості, зокрема певного врівноваження психологічного стану. Порівнюючи морально-психологічні стани різних вікових груп

населення України, Н. Паніна відзначає, що більш високий рівень психологічного здоров'я молоді насамперед зумовлений тим, що вона куди більш оптимістично оцінює своє майбутнє життя, зокрема особисті плани і перспективи [4, с. 21]. Це, у свою чергу, є важливою умовою вдалості конструювання інтеграційних практик молодими людьми.

Постмодерністські ціннісні зміни, ситуативність життєвої траєкторії особистості продукують відмову від довгострокового планування. Підтвердження цих обставин знаходимо в проведеному нами дослідженні. Замість біографізації своїх життєвих планів головним завданням, яке повсякденно вирішують молоді українці, є завдання, як вижити. Дані дослідження показали, що 38 % опитаних молодих людей планують своє життя на рік, 20 % – на п'ять років, 5 % – на десять, 37 % респондентів не планують взагалі. Тому говорити про формування довгострокових планів, прагнення до успіху досить спірно. Це є свідченням вільного структурування та інтерпретації часу людиною, які можуть бути викликані необхідністю поставити цілі, несумісні за ресурсом, що змушує розмежувати їх у часі.

Важливим емпіричним виміром повсякденності є концепт життєвих шансів. Життєві шанси дають, з одного боку, реалізувати принципи вільного вибору для індивіда, а з іншого – врахувати «правила гри», сформульовані суспільством [5, с. 278]. Картина світу з позиції оцінки молоддю можливостей самореалізації і шансів досягти успіху в житті виявилася не досить оптимістичною. Тільки в 66 % опитаних молодих людей є відчуття, що вони зможуть досягти чогось у житті, 51 % вважають, що їхнє життя складеться благополучно, тільки 15 % вважають, що суспільство оцінює їхню роботу.

Установку на активну самостійну діяльність, використання практик керування собою та обставинами, що визначає здатність особи конструювати свій життєвий світ шляхом освоєння певної частки соціальної реальності, має лише третина опитаних. Стільки ж молодих людей за суб'єктивною оцінкою вважають, що вони використовують усі можливості для досягнення мети, не бояться приймати рішення,

вміють самостійно створювати сприятливі для себе умови, причому 40 % опитаних вважають, що вони впевнені у собі люди. Саме ці якості є необхідними для активізації процесів самоконструювання особистості, становлення суб'єктного потенціалу молоді.

Важливим суб'єктивним показником активності життєвої позиції є відповідь на питання про відповідальність за те, як складається життя людини. Тільки 26 % опитаних вважають за краще будувати своє життя в умовах, коли їм надана повна самостійність і воля вибору. Саме ця стратегія визначає активного соціального актора, що видозмінює форми соціальної організації. 51 % опитаних вважають, що краще, щоб молоді була гарантована підтримка з боку держави, навіть якщо при цьому самостійність і воля вибору обмежені.

Сучасним молодим людям властива певна мозаїчність уявлень і переконань. Вибір одних цінностей і реальне використання інших свідчить про неузгодженість габітусу, невідповідність старої та нової систем сприйняття й оцінювання дійсності. Це означає, що конструювання біографічного проекту стає предметом особистого вибору людини, яка все більше почуває себе вільною в індивідуалізованому світі. Плюралістичність практик інтеграції зумовлює ціннісну амбівалентність, що надає процесу інтеграції молоді фрагментарний характер. Таким чином, умови проходження процесу соціальної інтеграції сучасної молоді визначаються ситуацією нестабільності, що склалася в українському суспільстві. Тому він стає більш складним і тривалим. Встановлено, що фрагментарна природа соціокультурного простору українського суспільства призводить до вибору різних моделей конструювання інтеграційних стратегій і відсутності визнаних правильними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдьє П. Структура, габітус, практика / П. Бурдьє // Современная социологическая теория: Бурдьє, Гидденс, Хабермас. – Новосибирск : Изд-во Новосибирск. Ун-та, 1995. – С. 19-21.
2. Гидденс Э. Устройство общества: Очерк теории структуризации / Э. Гидденс. – 2-е изд. – М. : Академичекий Проект, 2005. – 528 с.
3. Иноземцев В. Л. Расколота цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia-Наука, 1999. – 740 с.
4. Паніна Н. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально-психологічний стан за умов тотальної аномії / Н. Паніна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 5–56.
5. Соціальні інтереси в контексті соціокультурної модернізації / [за ред. О. Злобіної]. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – 320 с.

Рецензенти: Колісник Л. О., к. соціол. н., доцент;
Гиліон О. В., к. філос. н., доцент.

© Мосьондз М. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 20.10.2013 р.

МОСЬОНДЗ Марина Володимирівна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри історії та політичної теорії Державного ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ.

Коло наукових інтересів: соціологія молоді, особистості, сім'ї, суб'єктивно-ціннісний вимір соціальної структури, соціологія освіти, академічна мобільність молоді, практики досягнення життєвого успіху, самоорганізація особистості.